

WOJCIECH SOKÓŁ, MICHAŁ KOZERA

SPECYFIKA PARTII CHRZEŚCIJAŃSKO-DEMOKRATYCZNYCH PAŃSTW UNII EUROPEJSKIEJ

1. IDENTYFIKACJA PARTII CHRZEŚCIJAŃSKO-DEMOKRATYCZNYCH PAŃSTW UNII EUROPEJSKIEJ NA PODSTAWIE NAZWY I GENEZY

Ugrupowania chrześcijańsko-demokratyczne stanowią od kilkadziesiąt lat charakterystyczny element życia politycznego państw Unii Europejskiej (UE). Partie chadeckie są zdolne nie tylko do rywalizacji politycznej, lecz także do współpracy – zarówno wewnątrzblokowej (centroprawicowej), jak i międzyblokowej – tak na arenie krajowej, jak i międzynarodowej oraz transnarodowej (europejskiej).

Identyfikacja i kategoryzacja tych podmiotów politycznych nie jest jednak zadaniem łatwym. W wielu przypadkach badacze spierają się bowiem, czy daną partię można zaklasyfikować do nurtu chadeckiego. Takie wątpliwości pojawiają się chociażby w przypadku hiszpańskiej Partii Ludowej (*Partido Popular* – PP), greckiej Nowej Demokracji (*Nea Demokratia* – ND), Słowackiej Unii Demokratycznej i Chrześcijańskiej Partii Demokratycznej (*Slovenská Demokratická a Kresťanská Únia-Demokratická Strana* – SDKÚ-DS) czy postrzeganej na arenie europejskiej za reprezentanta nurtu chadeckiego – Platformy Obywatelskiej Rzeczypospolitej Polskiej (PORP). Powstaje zatem pytanie, co może uchodzić za niezawodny wyróżnik ugrupowań chadeckich. W politologii udziela się na nie różnych odpowiedzi. Na ogół wymienia się tu takie elementy,

Dr hab. WOJCIECH SOKÓŁ, prof. nadzw. UMCS – Zakład Systemów Politycznych, Wydział Politologii UMCS, adres do korespondencji: Pl. Litewski 3, 20-080 Lublin, e-mail: wojciech.sokol@poczta.umcs.lublin.pl

Dr MICHAŁ KOZERA – Zakład Systemów Politycznych, Wydział Politologii UMCS, adres do korespondencji: Pl. Litewski 3, 20-080 Lublin, e-mail: mich.kozera@gmail.com

jak: nazwa, geneza, samoidentyfikacja, afiliacja do międzynarodowych organizacji partyjnych¹, charakter programu oraz treść apeli wyborczych². Warto mieć na uwadze fakt, że nie zawsze powyższe elementy są pomocne w identyfikacji, co prowadzi do wspomnianych kontrowersji.

Większość partii chadeckich używa w swoim nazewnictwie określeń „chrześcijańsko-demokratyczna”, „chrześcijańsko-społeczna” lub „chrześcijańska”. Niektóre formacje używają przymiotnika „ludowa” (do tego miana przywiązana jest m.in. chadecja w Austrii, Portugalii i Słowenii, a także odłamy włoskiej Chrześcijańskiej Demokracji), zarezerwowanego także dla niektórych partii skłaniających się w stronę konserwatyzmu (np. w Hiszpanii, Francji czy Danii). Spotykany jest także rzeczownik „centrum” (np. belgijskie Centrum Demokratyczno-Humanistyczne, włoska Unia Centrum). Owe określenia wskazują zresztą na dwa aspekty związane z funkcjonowaniem partii chadeckich w Europie, które każą patrzeć na te podmioty jako na fenomen formacji typu *catch-all* (adresujących swój apel wyborczy do wszystkich grup społecznych) oraz ugrupowań politycznego środka (tj. ulokowanych w centrum sceny politycznej). Niezbyt adekwatne, z uwagi na specyfikę omawianego nurtu partyjnego, są nazwy innych formacji: irlandzkiego Plemienia Gaelów³ (*Fine Gael* – FG), greckiej ND, bułgarskiego Związku Sił Demokratycznych (*Sayuz na Demokratichnite Sili* – SDS) oraz maltańskiej Partii Nacjonalistycznej (*Partit Nazzjonalista* – PN). Tego typu trudności spotykamy także w Polsce, gdzie pierwszym powojennym ugrupowaniem chadeckim było – funkcjonujące na emigracji – Stronnictwo Pracy, a obecnie do reprezentowania tego nurtu aspiruje, z przyczyn pragmatycznych (tj. z chęci zdobycia wpływów w chadecko-konserwatywnej frakcji Parlamentu Europejskiego – Europejskiej Partii Ludowej), Platforma Obywatelska RP, podkreślająca swoją centrową pozycję w systemie partyjnym. Posługując się wyłącznie kryterium nazwy wyszczególniono w poniższej tabeli partie zaliczone do grona formacji chrześcijańsko-demokratycznych państw UE. Unaocznia ona fakt, iż przy zastosowaniu tego identyfikatora pominięciu ulegają relewantne ugrupowania o profilu chadeckim i odwrotnie – wskazywane są

¹ Ze względu na ograniczoną objętość artykułu element ten zostanie tutaj pominięty.

² J. Lane, S. Ersson, *Politics and Society in Western Europe*, London 1994, s. 103; M. Gallagher, M. Laver, P. Mair, *Representative Government in Modern Europe*, Columbus 2010, passim.

³ W literaturze polskojęzycznej spotykane są także tłumaczenia „Rodzina Gaelów” i „Ród Irlandczyków”. Por. W. Konarski, *System konstytucyjny Irlandii*, Warszawa 2005, s. 109; M. Kozera, *Europejskie „rodziny” partii w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 r.*, w: *Wybory do Parlamentu Europejskiego. Prawne, polityczne i społeczne aspekty wyborów*, red. A. Sokala, B. Michalak, A. Frydrych, R. Zych, Toruń 2010, s. 96.

podmioty odgrywające marginalną rolę na arenie krajowej (np. belgijscy Federalni Chrześcijańscy Demokraci, brytyjski Sojusz Chrześcijańsko-Ludowy, Bułgarska Koalicja Chrześcijańska, partie polskie oraz włoskie), bądź – ze względu na swój fundamentalizm ideologiczny – nie do końca odpowiadające charakterowi współczesnej chrześcijańskiej demokracji (m.in. holenderska Unia Chrześcijańska, brytyjska Partia Chrześcijańska, irlandzka Chrześcijańska Solidarność, rumuńska Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Narodowa).

Tabela 1. Partie chrześcijańsko-demokratyczne w państwach UE według kryterium nazwy

Kraj	Partia Polityczna	Nazwa oryginalna i skrót	Poziom relewanjii politycznej
1	2	3	4
Austria	Chrześcijańska Partia Austrii	<i>Christliche Partei Österreichs</i> – CPÖ	niski
Belgia	Chrześcijańsko-Demokratyczna i Flamandzka	<i>Christen-Democratisch en Vlaams</i> – CD&V	wysoki
	Federalni Chrześcijańscy Demokraci	<i>Christian-Democrats Fédéraux</i> – CDF	niski
Bułgaria	Bułgarska Koalicja Chrześcijańska	<i>Balgarska Hristiyanska Koalitsiya</i> – BHK	niski
Czechy	Unia Chrześcijańska i Demokratyczna-Czechosłowacka Partia Ludowa	<i>Křesťanská a Demokratická Unie – Československá Strana Lidová</i> – KDU–ČSL	średni
Dania	Chrześcijańscy Demokraci	<i>Kristendemokraterne</i> – KD	średni
Estonia	Partia Chrześcijańskich Demokratów Estonii	<i>Erakond Eesti Kristlikud Demokraadid</i> – EKD	niski
Finlandia	Chrześcijańscy Demokraci	<i>Kristillisdemokraatit</i> – KD	niski
Francja	Partia Chrześcijańsko-Demokratyczna	<i>Parti Chrétien-Démocrate</i> – PCD	niski
Holandia	Apel Chrześcijańsko-Demokratyczny	<i>Christen-Democratisch Appèl</i> – CDA	wysoki
	Holenderscy Chrześcijańscy Demokraci	<i>Nederlandse Christen Democraten</i> – NCD	niski
	Unia Chrześcijańska	<i>ChristenUnie</i> – CU	średni
Irlandia	Chrześcijańska Solidarność	<i>Comhar Críostaí</i> – CC	niski

1	2	3	4
Litwa	Partia Chrześcijańska	<i>Krikščionių Partija</i> – KP	niski
	Związek Ojczyzny – Litewscy Chrześcijańscy Demokraci	<i>Tėvynės Sąjunga - Lietuvos Krikščionys Demokratai</i> – TS-LKD	wysoki
Luksemburg	Chrześcijańsko-Społeczna Partia Ludowa	<i>Chrëschtlech Sozial Vollekspartei</i> – CSV	wysoki
Łotwa	Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna	<i>Kristīgi Demokrātiskā Savienība</i> – KDS	niski
Niemcy	Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna Niemiec	<i>Christlich Demokratische Union Deutschlands</i> – CDU	wysoki
	Unia Chrześcijańsko-Społeczna w Bawarii	<i>Christlich-Soziale Union in Bayern</i> – CSU	wysoki
Polska*	Chrześcijańsko-Demokratyczne Stronnictwo Pracy Porozumienie Polskich Chrześcijańskich Demokratów Chrześcijańska Demokracja III Rzeczypospolitej Polskiej	ChDSP PPChD ChD III RP lub ChDRP	niski
	Chrześcijańska Inicjatywa Społeczna	CIS	niski
Rumunia	Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa	<i>Partidul Popular Creștin-Democrat</i> – PPCD	niski
	Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Narodowa	<i>Partidul Național Democrat Creștin</i> – PNDC	niski
	Narodowo-Chłopska Partia Chrześcijańsko-Demokratyczna	<i>Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat</i> – PNȚCD	średni
	Partia Nowej Generacji – Chrześcijańsko-Demokratyczna	<i>Partidul Noua Generatie - Crestin Democrat</i> – PNG-CD	niski
Słowacja	Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny	<i>Kresťanskodemokratické Hnutie</i> – KDH	średni
	Słowacka Unia Demokratyczna i Chrześcijańska - Partia Demokratyczna	<i>Slovenská Demokratická a Kresťanská Únia -Demokratická Strana</i> – SDKÚ-DS	wysoki

1	2	3	4
Słowenia	Nowa Słowenia – Chrześcijańska Partia Ludowa	<i>Nova Slovenija – Krščanska Ljudska Stranka</i> – NS-KLS	średni
Szwecja	Chrześcijańscy Demokraci	<i>Kristdemokraterna</i> – KD	średni
Węgry	Chrześcijańsko- Demokratyczna Partia Ludowa	<i>Kereszténydemokrata Néppárt</i> – KDNP	średni
Wielka Brytania	Partia Chrześcijańska „Głosmy Panowanie Chrystusa!”	<i>Christian Party „Proclaiming Christ’s Lordship!”</i>	niski
	Sojusz Chrześcijańsko- Ludowy	<i>Christian Peoples Alliance</i> - CPA	niski
Włochy**	Chrześcijańska Demokracja	<i>Democrazia Cristiana</i> – DC	niski
	Rozszerzony Pakt Chrześcijański	<i>Patto Cristiano Esteso</i> – PACE	niski
	Zjednoczeni Demokratyczni Chrześcijanie	<i>Democratici Cristiani Uniti</i> – DCU	niski

* Nieistniejące.

** Nie uwzględniono podmiotów wchodzących w skład federacyjnej Unii Centrum.

Źródło: Opracowanie własne.

Kolejnym wyznacznikiem, służącym do identyfikacji i typologizacji partii chrześcijańsko-demokratycznych, może być geneza tych podmiotów. Uformowanie się tych ugrupowań w Europie po II wojnie światowej związane jest bezpośrednio ze zjawiskiem funkcjonowania formacji „proto-chadeckich”⁴, które powstały w XIX wieku, a od końca tamtego stulecia były obecne w parlamentach narodowych oraz partycypowały w rządach. To te partie wyznaczały pierwsze wzorce współpracy gabinetowej (głównie z siłami konserwatywnymi), które zostały utrzymane – obejmując jednocześnie nowe państwa (m.in. Francję, Polskę) – również w latach 20. i 30. XX wieku. Owe ugrupowania o inspiracji chrześcijańskiej można generalnie podzielić na trzy typy:

a) tradycyjne partie katolickie: zainspirowane w różnym stopniu katolicyzmem społecznym i ideami chrześcijańsko-demokratycznymi, np. belgijska Wyznaniowa Partia Katolicka (*Confessionele Katholieke Partij* – CKP), holen-

⁴ P. Pulzer, *Nationalism and Internationalism in European Christian Democracy*, w: *Christian Democracy in Europe since 1945*, vol. II, red. M. Gehler, W. Kaiser, London–New York 2006, s. 11.

– RKSP), luksemburska Partia Prawicy (*Rietspartei* – RP), Niemiecka Partia Centrum (*Deutsche Zentrumspartei* – DZP), austriacka Partia Chrześcijańsko-Społeczna (*Christlichsoziale Partei* – CS);

b) partie ludowe: w przeciwieństwie do tradycyjnych formacji nie reprezentujące wszystkich katolików w swoich państwach i uznające tym samym pluralizm polityczny wśród społeczności chrześcijańskiej, kierujące swój apel do wszystkich grup społecznych (najbardziej przypominające współczesne partie chadeckie), np. Włoska Partia Ludowa (*Partito Popolare Italiano* – PPI), hiszpańska Społeczna Partia Ludowa (*Partido Social Popular* – PSP), francuska Demokratyczna Partia Ludowa (*Parti Démocrate Populaire* – PDP, Czechosłowacka Partia Ludowa (*Československá Strana Lidová* – ČSL), Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji (a później Stronnictwo Pracy);

c) etnoregionalne partie katolickie: występujące w obronie interesów społeczności katolickich i społecznego katolicyzmu, określające się mianem *ludowych*, ale nie w znaczeniu ponadklasowym (ogólnonarodowym), lecz jako wyrazicielki interesów mniejszości narodowych (a właściwie narodów w ramach większych organizmów państwowych), czy też danego regionu, co korelowało z ich *ostrożnym* stosunkiem do demokracji liberalnej oraz poparciem formuły państwa korporacyjnego, np. Bawarska Partia Ludowa (*Bayerische Volkspartei* – BVP), Słowacka Partia Ludowa (*Slovenská Ludová Strana* – SLS), Słoweńska Partia Ludowa (*Slovenská Ljudska Stranka* – SLS)⁵.

Partie chadeckie, powstałe po 1945 r., a także w latach 1989-1990 w Europie Środkowej i Wschodniej⁶, ukształtowały się w zasadzie na bazie strukturalnej

⁵ J. M a y e u r, *Des partis catholiques à la démocratie chrétienne : XIXe-XXe siècles*, Paris 1980, s. 149.

⁶ Po 1945 r. formacje o tym profilu ideologiczno-programowym powstały – za wyjątkiem Wielkiej Brytanii i Islandii – we wszystkich krajach zachodnioeuropejskich. Nie występowały one natomiast do lat 1989-1990 w Europie Środkowej i Wschodniej, co wynikało z wprowadzonych tam rozwiązań ustrojowych, tj. systemu komunistycznego, opartego na monopolu jednej partii politycznej, w którym ugrupowania opozycyjne zdelegalizowano lub sprowadzono do roli stronnictw sojuszniczych. Jedynym wyjątkiem była – odtworzona w 1945 r. – Czechosłowacka Partia Ludowa, działająca legalnie w okresie komunizmu jako uczestnik tzw. Frontu Ludowego (*notabene* kierowanego przez Komunistyczną Partię Czechosłowacji). Pomijam tutaj przypadek Węgier, gdzie w okresie „rewolucji 1956 r.” chwilowo uaktywniły się stronnictwa o orientacji chadeckiej (m.in. KDNP, Chrześcijańska Partia Ludowa, Partia Chrześcijańsko-Demokratyczna, Partia Katolicko-Ludowa, Węgierska Partia Chrześcijańska); A. A n t o s z e w s k i, *Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków*, Toruń 2009, s. 122, 150-151; J. B u g a j s k i, *Political Parties of Eastern Europe. A Guide to Politics in the Post-Communist Era*, New York 2002, s. 253; S. G l a n z, *The Economic Platforms of the Re-formed Political Parties in 1956*, w: *The 1956 Hungarian Revolution. Hungarian and Canadian Perspectives*, ed. Ch. Adam, T. Egervari, L. Laczko, J. Young, Ottawa 2010, s. 73-74.

lub/i doktrynalnej funkcjonujących wcześniej formacji „proto-chadeckich”. Po II wojnie światowej przeszły one jednak znaczącą transformację ideologiczną, stąd należy raczej mówić o ugrupowaniach chadeckich jako partiach nowych, różniących się od swoich poprzedniczek (formacji wyznaniowych)⁷. Mając zatem na uwadze kryterium genetyczne można wśród tych podmiotów wyróżnić: 1. partie wykazujące ciągłość organizacyjną z ugrupowaniami historycznymi (o inspiracji chrześcijańskiej), jak np. luksemburska CSV, Unia Chrześcijańska i Demokratyczna-Czechosłowacka Partia Ludowa, Litewscy Chrześcijańscy Demokraci (funkcjonujący obecnie w ramach konserwatywnego Związku Ojczyzny) czy polskie Stronnictwo Pracy; 2. ugrupowania nawiązujące do partii „proto-chadeckich” w sposób bezpośredni jako ich naturalni następcy pod względem ideologicznym (m.in. belgijska Partia Chrześcijańsko-Społeczna – Chrześcijańska Partia Ludowa, podzielona dzisiaj na dwie formacje polityczne, Słoweńska Partia Ludowa oraz dominująca do 1993 r. na włoskiej scenie politycznej Demokracja Chrześcijańska); 3. formacje pośrednio bazujące na partiach wyznaniowych, skupiające ich dawnych członków i odwołujące się do tego samego elektoratu, lecz różniące się w kwestiach programowych (np. Austriacka Partia Ludowa, niemieckie CDU i CSU, holenderska CDA, czy nieistniejący już francuski Ruch Republikańsko-Ludowy); 4. ugrupowania nowe, będące efektem transformacji ustrojowej lub powstałe w wyniku integracyjnych, bądź dezintegracyjnych działań elity politycznej (słowacka KDH, Nowa Słowenia – Chrześcijańska Partia Ludowa, hiszpańska Partia Demokratyczno-Ludowa, działająca w latach 1982-1989).

Sprowadzenie genezy partii chrześcijańsko-demokratycznych wyłącznie do funkcjonujących przed 1939 r. formacji wyznaniowych jest jednak dużym uproszczeniem, chociażby ze względu na powierzchowne wyjaśnienie zaistnienia tego fenomenu w Europie Środkowej i Wschodniej (zwłaszcza po 1989 r.) oraz pominięcia w niej ugrupowań – jak np. irlandzka *Fine Gael* czy maltańska PN – które przed II wojną światową ukonstytuowały się niekoniecznie jako partie wyznaniowe, co nie przeszkadzało im na każdym kroku swojej działalności akcentować wartości chrześcijańskich. Dodatkowych wyjaśnień dostarcza w tym przypadku koncepcja formowania się systemów partyjnych, którą zaproponowali w 1967 r. Seymour Martin Lipset i Stein Rokkan. Według tej teorii partie polityczne są efektem tzw. *cleavages*, czyli fundamentalnych konfliktów i podziałów społecznych (tabela 2), zapoczątkowanych przez zasadnicze wydarzenia histo-

⁷ Współczesne partie chrześcijańsko-demokratyczne nie są ugrupowaniami wyznaniowymi, aczkolwiek podkreślającymi pozytywną rolę religii. Postulują jednak przy tym także hasło oddzielenia związków wyznaniowych od struktur państwowych. Ponadto, deklarują one przywiązania nie tyle nawet do jednego konkretnego Kościoła, co do chrześcijaństwa w ogóle.

ryczne, takie jak konflikty religijne w czasach Reformacji, rewolucja francuska, rewolucja przemysłowa oraz rewolucja bolszewicka w Rosji i dodatkowo utrwalonych przez proces masowej mobilizacji politycznej, która nastąpiła na przełomie XIX i XX wieku wraz z wprowadzeniem powszechnego prawa wyborczego⁸.

Tabela 2. Europejskie partie polityczne jako konsekwencje podziałów socjopolitycznych

Podział	Wydarzenie początkujące (punkt krytyczny)	Problemy	Wygenerowany typ partii
centrum–peryferie	Reformacja i Kontr-reformacja (XVI i XVII wiek)	religia krajowa kontra ponadkrajowa; język krajowy kontra łacina	centralistyczne i regionalne (etnoregionalne)
państwo–Kościół	rewolucja narodo-wa we Francji (1789 r. i później)	świecka kontra religij-na kontrola nad edu-kacją	antyklerykalne (radyka-łowie) i wyznaniowe (chadeckie)
miasto–wieś	rewolucja przemy-słowa (XIX wiek)	wysokość opodatko-wania produktów rol-nych; kontrola kontra swo-boda w działalności przemysłowej	miejskie i agrarne
właściciele–robotnicy	rewolucja rosyjska (1917 r. i później)	biznesowe kontra pra-cownicze interesy; państwo kapitalistycz-ne kontra opiekuńcze	burżuazyjne (konserwa-tywne oraz liberalne) i robotnicze (socjalde-mokratyczne oraz komunistyczne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Lipset, Rokkan, *Osie podziałów*, s. 97-121; A. Römmele, *Cleavage Structures and Party System in East and Central Europe*, w: *Cleavages, Parties and Voters. Studies from Bulgaria, The Czech Republic, Hungary, Poland and Romania*, ed. K. Lawson, A. Römmele, G. Karasimeonow, Westport–Connecticut–London, 1999, passim; R. Herbut, *Podziały socjopolityczne w Europie Zachodnie. Charakter i struktura*, w: *Demokracje Zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 1997, s. 51-64.

S. M. Lipset i S. Rokkan dowodzili, że powstanie współczesnych ugrupowań chrześcijańsko-demokratycznych jest w znacznej mierze rezultatem wyznanio-

⁸ S.M. Lipset, S. Rokkan, *Osie podziałów, systemy partyjne oraz afiliacje wyborców*, w: *Władza i społeczeństwo, antologia tekstów z zakresu socjologii polityki*, wybór i oprac. J. Szczupaczyński, Warszawa 1995, s. 91-121.

wego podziału socjopolitycznego, który był dość zróżnicowany, objawiając się jako konfrontacja między: po pierwsze – katolikami lub międzywyznaniową subkulturą chrześcijańską (w niektórych państwach, takich jak Grecja, także ludnością prawosławną) a grupami świeckimi (przykładem jest m.in. Belgia, Austria, Włochy, Polska, Czechy, Węgry); po drugie – katolikami a protestantami (Holandia i częściowo Niemcy); po trzecie – tradycyjnym, kościelnym rozumieniem polityki a tzw. postępowym i nieklerykalnym patrzaniem na te zagadnienia w łonie partii chadeckich⁹. Konflikt ten był petryfikowany zwłaszcza przez proces stopniowego rozszerzania partycypacji politycznej od końca XIX wieku. Zdaniem Lipseta i Rokkana elektorat w państwach zachodnioeuropejskich został podzielony i zmonopolizowany już w latach 20. ubiegłego stulecia przez istniejące wówczas ugrupowania, a powstające po tym okresie partie nie były w stanie zmobilizować wystarczającej liczby wyborców, aby zaistnieć w życiu politycznym. Idąc zatem tym tropem, należy przyjąć, iż z tego właśnie powodu partie chrześcijańsko-demokratyczne po II wojnie światowej musiały tworzyć się w oparciu o zwolenników funkcjonujących wcześniej ugrupowań wyznaniowych, bądź bezpośrednio kontynuować ich działalność.

Z podziałem socjopolitycznym państwo–Kościół silnie związany jest – w swoich uniwersalnych założeniach – konflikt typu centrum–peryferie. Wynikało to z faktu, że w bardzo wielu przypadkach duchowieństwo, zwłaszcza katolickie, stając w opozycji do struktur rządowych, zaczęło wchodzić w alianse z kulturowymi czy także politycznymi peryferiami państw czysto narodowych i imperiów. Takim właśnie klasycznym przypadkiem jest Irlandia¹⁰, gdzie główny podział socjopolityczny wyznaczany był przez stosunek do brytyjskiego hegemonu. Na tej podstawie powstała *Fine Gael*, reprezentująca opcję niepodległościową i protraktatową (pozytywny stosunek do traktatu z Wielką Brytanią z 1921 r.), a także silnie związana z Kościołem katolickim¹¹. W ten sam sposób należy interpretować powstanie maltańskiej Partii Nacjonalistycznej. Istota konfliktu irlandzkiego jest bardzo podobna do sytuacji niektórych państw Europy Środkowo-Wschod-

⁹ A. Pelinka, *European Christian Democracy in Comparison*, w: *Christian Democracy in Europe since...*, s. 200.

¹⁰ Choć imperium brytyjskie nie było nigdy państwem narodowym, w obrębie swego rdzenia – Wysp Brytyjskich – realizowało *de facto* w wielu aspektach program konsolidacji kulturowej i politycznej dla takiego państwa charakterystyczny, wzmocniony powstaniem Kościoła anglikańskiego. Katolicka, w znacznym stopniu, Irlandia w kontekście Wielkiej Brytanii była typowymi peryferiami.

¹¹ Po uzyskaniu niepodległości podział wzmacniał spór o Irlandię Północną, a linie konfliktu w jej kwestii zbiegały się z podziałami religijnymi. W efekcie rozłam centrum–peryferie, a więc także spór o politykę wobec centrum na peryferiach, stał się niezwykle stabilną, podstawową osią podziału politycznego we współczesnym irlandzkim systemie partyjnym.

niej, takich jak Polska, Węgry czy Litwa, gdzie orientacja antykomunistyczna (antyradziecka) w latach 80. szukała oparcia w Kościele katolickim. Ten proces zaowocował m.in. powstaniem partii chadeckich i konserwatywnych o wyraźnie antykomunistycznym nastawieniu, a sceny partyjne zdominowane zostały przez *podział postkomunistyczny*, którego istotą jest stosunek do komunistycznej przeszłości, mogący być interpretowany jako oś centrum–peryferie, ze względu na kluczową rolę oceny przeszłości historycznej i zachowania wobec Związku Radzieckiego. Takich mechanizmów powstawania partii nie odnotowano natomiast w Czechach i na Słowacji, gdzie jednoznacznie i wyraźnie przeprowadzono proces dekomunizacji, a formacje polityczne kształtowały się na podstawie tradycyjnych (zachodnioeuropejskich) podziałów socjopolitycznych, z konfliktem prawica–lewica z akcentowaniem wymiaru ekonomicznego na czele¹². Jeszcze inaczej przedstawiało się wyłanianie ugrupowań chadeckich w środkowoeuropejskich państwach zdominowanych przez prawosławie, tj. Bułgarii i Rumunii. Tam partie tego nurtu nie mogły liczyć na żadne wsparcie ze strony – bardzo osłabionej w okresie komunizmu – Cerkwi, która dopiero w późniejszym okresie nadała im kierunek działania. O ile jednak w przypadku Rumunii „podział postkomunistyczny” był dość żywotny na tamtejszej scenie politycznej, to w Bułgarii nie był widoczny ze względu na udział we władzy frakcji wywodzących się z dawnej partii rządzącej¹³.

Mając na uwadze wpływ wyznaniowego podziału socjopolitycznego (czynnika religijnego) na powstawanie ugrupowań chadeckich, można je podzielić na cztery kategorie:

a) partie o rodowodzie katolickim, jak np. Austriacka Partia Ludowa (*Österreichische Volkspartei – ÖVP*), dwie partie belgijskie (CD&V i Centrum Demokratyczno-Humanistyczne), irlandzka FG, maltańska PN, węgierska KDNP, Unia Chrześcijańska i Demokratyczna-Czechosłowacka Partia Ludowa czy Litewscy Chrześcijańscy-Demokraci (*Lietuvos Krikščionys Demokratai – LKD*)¹⁴;

b) partie reprezentujące interesy społeczności katolickiej i protestanckiej: stanowiące fenomen polityczny o współczesnym charakterze, właściwy w zasadzie tylko dla Europy Zachodniej (np. niemiecka koalicja CDU/CSU, holenderska CDA);

¹² Dowodem tego stanu rzeczy jest odtworzenie przedwojennej partii chadeckiej – Czechosłowackiej Partii Ludowej.

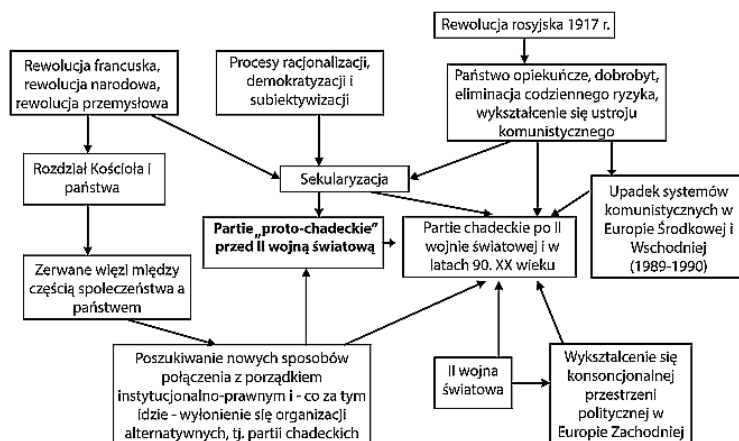
¹³ T. Z a r y c k i, *Podział postkomunistyczny czy postkolonialny. O naturze polskich „podziałów historycznych”*, „Tygodnik Idei Europa” 2005, nr 28(67), s. 11-13; A. R ö m m e l e, *Cleavage Structures*, passim.

¹⁴ Do 1994 r. do tej kategorii zaliczana była także włoska Chrześcijańska Demokracja (*Democrazia Cristiana – DC*).

c) małe formacje chadeckie o rodowodzie protestanckim (Chrześcijańscy Demokraci w Finlandii, Danii oraz Szwecji, Partia Estońskich Chrześcijańskich Demokratów) lub katolickim (np. polskie Stronnictwo Pracy, włoska Demokratyczna Unia na rzecz Europy-Ludowcy na rzecz Południa): sytuujące się poza głównym nurtem rywalizacji politycznej, nawet gdy jedna z głównych osi konfliktu politycznego w początkach ich funkcjonowania przebiegała na linii: państwo–Kościół;

d) partie o prawosławnym kierunku w chrześcijaństwie społecznym, np. grecka ND, bułgarski SDS, rumuńska Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Narodowa Chłopów (*Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat – PNȚCD*)¹⁵.

Dokonując syntezy powyższych rozważań (z uwzględnieniem analizy procesu powstawania partii „proto-chadeckich” na przełomie XIX i XX wieku), można wyodrębnić zjawiska kluczowe do powstania ugrupowań identyfikowanych jako chrześcijańsko-demokratyczne, które – wraz z powyższą typologią ugrupowań chadeckich w oparciu o rolę czynnika wyznaniowego – tworzą holistyczny model wyjaśniający genezę tych formacji. Przedstawia je poniższy rysunek.

Rysunek 1. Geneza europejskich partii chadeckich

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: D. Sozańska, *Konkurenci czy partnerzy? Chrześcijańska demokracja i Kościół katolicki po 1989 roku*, w: *Zrozumieć współczesność*, red. G. Babiński, M. Kapiszewska, Kraków 2009, s. 454; S. Kalivas, *The Rise of Christian Democracy in Europe*, Ithaca–London 1996, passim.

¹⁵ R. Herbut, *Rodziny partii politycznych*, w: *Demokracje Zachodnioeuropejskie...*, s. 111; E. Olszewski, *Doktryna i ruch polityczny chrześcijańskiej demokracji*, w: *Chrześcijańska demokracja we współczesnym świecie*, red. K. Krzywicka, E. Olszewski, Lublin 1999, s. 32.

Na narodziny ugrupowań chrześcijańsko-demokratycznych złożyły się następujące warunki: 1. rozdział Kościoła i państwa – spowodował on powstanie próżni w życiu publicznym, jakkolwiek próby zepchnięcia na margines instytucji Kościoła zmobilizowały zwłaszcza katolików, którzy niejako w akcie samoobrony zaczęli poszukiwać partyjnych form partycypacji politycznej; 2. laicyzacja – oznaczająca proces zmian w sferze świadomości społeczeństw, wzmacniana przez wzrost konsumeryzmu i paternalistycznej funkcji państwa zdominowanego przez środowiska etatystyczne, co nie pozwoliło już Kościołowi odzyskać dawnej pozycji; 3. II wojna światowa i ukształtowanie się systemów komunistycznych (a także ich upadek w latach 1989-1991) były dla partii chadeckich swoistym katalizatorem, ostatnim brakującym ogniwem, które w połączeniu z innymi, istniejącymi czynnikami powołało do życia owe stronnictwa polityczne, obdarzając je w momencie narodzin niezwykłym potencjałem politycznym¹⁶.

2. DEMOKRACJA KONSOCJONALNA A EUROPEJSKA CHRZEŚCIJAŃSKA DEMOKRACJA

W kontekście partii zachodnioeuropejskich, do powyższej grupy zjawisk zaliczono także inne uwarunkowanie systemowe, tj. ukształtowaną po 1945 r. konsocjonalną przestrzeń polityczną (rysunek 1). Odpowiada jej – zaproponowany przez A. Lijpharta – model demokracji konsocjonalnej, którego zuniwersalizowaną i sformalizowaną formą jest demokracja konsensualna. W swojej koncepcji politolog ten uwzględnił dwie zmienne: 1. stopień fragmentaryzacji kulturowej społeczeństwa oraz 2. styl zachowań elit politycznych (konsensualny bądź rywalizacyjny). Dla modelu konsocjonalnego właściwe jest konsensualne zachowanie elit, któremu odpowiada sfragmentaryzowane społeczeństwo (np. w Belgii, Holandii, Luksemburgu, a nawet Austrii)¹⁷. Tak uformowany system charakteryzuje się m.in.: podziałem władzy wykonawczej między różnymi segmentami społeczeństwa, wielopartyjnością, tendencją do rządów wielkiej koalicji, wysokim po-

¹⁶ Sozańska, *Konkurenci czy partnerzy?*, s. 454-455.

¹⁷ A. Lijphart wśród stabilnych systemów politycznych wyróżnia jeszcze trzy typy demokracji: 1. zdepolityzowaną (konsensualny styl elit i niski poziom fragmentaryzacji społeczeństwa; najbliższa temu modelowi jest Szwajcaria); 2. rywalizacyjną odśrodkową (rywalizacyjne stylem uprawiania polityki towarzyszy sfragmentaryzowane kulturowo społeczeństwo, jak np. we Francji) i 3. rywalizacyjną dośrodkową (rywalizacja elit wraz ze słabo zróżnicowanym kulturowo społeczeństwem, która ma miejsce np. w Wielkiej Brytanii czy państwach skandynawskich). A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies. A Comparative Exploration*, New Haven 1979, s. 106.

ziomem autonomii poszczególnych filarów podziału administracyjnego, proporcjonalnością wyborów (wynikającą chociażby z niskiego progu procentowego) oraz prawem do wyrażania weta przez mniejszości. Co ciekawe, powyższymi mechanizmami konsensualnymi nasycone są relatywnie także – nie określone jako demokracje konsocjonalne – systemy polityczne Włoch i Irlandii¹⁸. Na podstawie powyższych założeń można zatem przyjąć, że model demokracji konsocjonalnej ma wiele wspólnego z naturą partii chrześcijańsko-demokratycznych, które powstały w Europie Zachodniej po 1945 r.¹⁹

Zaczynając od sfery symbolicznej, ugrupowania chadeckie posiadają tych samych twórców oraz ukształtowały się w tożsamej przestrzeni politycznej, co demokracja konsocjonalna. Interesujący wydaje się fakt, że to właśnie kraje europejskie, w których po II wojnie rządy objęli chrześcijańscy demokraci, były również pionierami konsensualnych mechanizmów na poziomie ponadnarodowym, charakteryzujących polityki UE. Ten przypadek jest dodatkowo podkreślany nieobecnością ugrupowań chadeckich i konsocjalizmu w systemach angloamerykańskich, tudzież ich słabością w państwach skandynawskich. Bardziej charakterystyczne jest jednak to, że wykształciły się one na bazie tych samych elit politycznych w ramach sfragmentaryzowanej struktury społeczeństwa (w Holandii, Belgii, Austrii), podzielonego na polityczne podkultury (oparte na cechach przypisanych, takich jak rasa, religia, język i narodowość, a niekiedy także zawód). Ponadto – w tym aspekcie – oba fenomeny są napędzane przez podobne mechanizmy. Jak twierdzi A. Lijphart, „istotną cechą demokracji konsocjonalnej jest nie tyle poszukiwanie konkretnych rozwiązań instytucjonalnych, co czynienie wspólnie przemyślanych wysiłków przez elity do stabilizacji systemu”²⁰. Tym samym model ten opiera się na formule *samoświadomej unii opozycji*, która brzmi po-

¹⁸ A. Lijphart, *Demokracja w społeczeństwach sfragmentaryzowanych*, w: *Elity, demokracja, wybory*, wybór i oprac. J. Szczupaczyński, red. A. Raciborska, Warszawa 1993, s. 88-92; A. Antoszewski, R. Herbut, *Socjaldemokracja w Europie Zachodniej. Studium porównawcze*, Wrocław 1995, s. 166; J. Świeca, *Współczesne demokracje. Analiza instytucjonalna*, „De Doctrina Europea. Rocznik Instytutu Europeistyki Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu” 5(2008), s. 138-140.

¹⁹ Kierowano się w tym wypadku – wyeksponowanym po raz pierwszy przez Giovanniego Sartoriego – założeniem mówiącym, że partia polityczna jest podobna do systemu politycznego (jakkolwiek w ujęciu węższym) i na tej podstawie oba zjawiska można rozpatrywać za pomocą tych samych kategorii; G. Sartori, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Cambridge 1976, s. 346-347.

²⁰ Cyt. za: P. Alberti, R. Leonardi, *The Consociational Construction of Christian Democracy*, w: *Christian Democratic Parties in Europe since the End of the Cold War*, ed. S. Van Hecke, E. Gerard, Leuven 2004, s. 31.

dobnie do celów europejskiej chrześcijańskiej demokracji i jej motta „zmieniania obcych w przyjaciół”²¹.

Rozpatrując konkretne przypadki w Europie Zachodniej można zatem dojść do wniosku, że rozwój partii chadeckich jest jednoznacznie ujmowany w kategoriach konwergencji na poziomie elit politycznych wielu autonomicznych grup, z których każda łączy w sobie relatywnie odrębną tożsamość kulturową ze wspólnymi interesami gospodarczymi. Taką zależność ukazuje chociażby *casus* włoskiej DC, która ukształtowała się w latach 40. na zasadzie podobieństwa różnych sił środowiska katolickiego, pragnących skupić się w jednym ugrupowaniu politycznym. Podobnie sytuacja wyglądała w partiach holenderskich, które posiadając silne związki z wieloma organizacjami społecznymi, zapewniały im obecność w strukturze politycznej państwa (w organach wykonawczych i decyzyjnych) oraz rezerwując miejsce dla ich kandydatów na listach wyborczych²².

Na płaszczyźnie elit politycznych jedność i efektywność ugrupowań chadeckich oparta jest na stałej wymianie poglądów między ich podkulturami, na bazie których powstały. Co prawda, większość formacji chadeckich jest przeciwna procesowi frakcjonalizacji we własnym łonie, jednakże popierają one nieformalną wymianę poglądów między własnymi podkulturami oraz posiadają sformalizowane mechanizmy integracji tych przekonań (w postaci np. wspólnych komitetów doradczych)²³. Spójność na poziomie własnych elit politycznych stanowi zatem pierwszy warunek zaistnienia w głównych państwach Europy Zachodniej partii chrześcijańsko-demokratycznych. Można ją wyrazić podobnymi do modelu demokracji konsocjonalnej cechami, z których przynajmniej jedna była sygnalizowana powyżej: 1. znaczną i wieloskładnikową równowagą sił między elitami poszczególnych subkultur ugrupowań chadeckich; 2. istnieniem zagrożeń zewnętrznych w postaci formacji komunistycznych bądź socjalistycznych; 3. relatywnie niskim stopniem wpływu aparatu partyjnego na wewnętrzny proces decyzyjny, jako konsekwencji pluralistycznej i zdecentralizowanej struktury tych partii²⁴.

O ile spójność na płaszczyźnie elit partyjnych osiągnięto w sposób efektywny, o tyle tego samego nie można odnieść do poziomu mas członkowskich, gdzie konwergencja nie była na tyle wystarczająca, aby połączyć ze sobą podkultury (tj.

²¹ D. Hanley, *Introduction: Christian Democracy as a Political Phenomenon*, w: *Christian Democracy in Europe. A Comparative Perspective*, red. D. Hanley, New York 1996, s. 8.

²² M. Donovan, *Democrazia Cristiana: Party of Government, Christian Democracy in Europe. A Comparative...*, s. 75-77; R.A. Kooie, *The Societal Position of Christian Democracy in the Netherlands*, w: *Christian Democracy in the European Union (1945/1995)*, ed. E. Lamberts, Leuven 1997, s. 144-145.

²³ M.P. Fogarty, *Christian Democracy in Western Europe, 1820-1953*, London 1957, s. 133.

²⁴ Alberti, Leonardi, *The Consociational Construction...*, s. 33-36.

wewnętrzne frakcje) ugrupowań chadeckich, stale balansujące pomiędzy integracją a autonomią. Wyrazem tego stanu rzeczy są zarówno ideologiczno-społeczne poglądy partii chadeckich (w założeniach wykraczające poza węższe cele tych formacji), jak i zamierzone związki z pewnymi grupami społecznymi lub religijnymi. W konsekwencji – aby utrzymać swoje wpływy w społeczeństwie – tolerują one w większym stopniu wewnętrzne subkultury, cieszące się niezwykłym poziomem segmentowej autonomii i zachowujące się jak swoiste *partie w partii*. W niektórych przypadkach (np. w Austrii, Belgii czy Holandii) ugrupowania chadeckie były nawet tworzone wspólnie i oddolnie przez różne chrześcijańskie stowarzyszenia (rolników, robotników i przedsiębiorców) oraz przez długi okres utrzymywały system członkostwa pośredniego. Często ich wpływy społeczne kompilują jednak żądania regionalne i lokalne. Przykładowo, niemiecka CDU i partie belgijskie w swojej działalności muszą uwzględniać nie tylko różnorakie interesy socjoekonomiczne wewnętrznych grup, lecz także interesy o charakterze regionalnym²⁵.

Z drugiej strony pozostawienie poziomu masowego (wśród subkultur ugrupowań chadeckich) w fazie horyzontalnego pluralizmu może skutkować stopniową utratą kontaktu z rzeszami własnych zwolenników czy szerszymi masami społeczeństwa. Dowodzi tego chociażby przykład włoskiej Chrześcijańskiej Demokracji, która na skutek ustanowionego na początku swej działalności, sprawnego systemu mediacji i politycznej akomodacji (coraz bardziej zinstytucjonalizowanego i udoskonalanego z biegiem lat) przekształciła się w – niezależną od Kościoła – partię kartelową z symbiotycznymi relacjami z państwem²⁶. Taki model zapewniał jej polityczne przetrwanie, jednakże powodował także stopniowe odejście od społeczeństwa, a w rezultacie niezdolność do kontrolowania własnego środowiska i jego obrony przed zmianami politycznymi, skutkującą ostatecznie rozpadem partii na początku lat 90. XX wieku²⁷. Zgodnie bowiem z koncepcją A. Lijpharta, demokracja konsocjonalna zakłada nie tylko gotowość części elit do współpracy, lecz także ich zdolność do rozwiązywania politycznych problemów w państwie. W ten sam sposób można po części uzasadnić upadek w latach 60. francuskiego Ruchu Republikańsko-Ludowego (*Mouvement Républicain Populaire* – MRP)²⁸.

²⁵ Fogarty, *Christian Democracy...*, s. 133-134.

²⁶ C. Masala, *Born for Government: The Democrazia Cristiana in Italy*, w: *Christian Democracy in Europe since...*, s. 102-106.

²⁷ Por. R. Leonard i, P. Albert i, *From Dominance to Doom? Christian Democracy in Italy*, w: *Christian Democratic Parties in Europe...*, s. 105-131.

²⁸ Albert i, Leonard i, *The Consociational Construction...*, s. 37-39.

Trzecim i ostatnim warunkiem, który musiał zostać osiągnięty, aby w konsensualnej przestrzeni politycznej w Europie Zachodniej mogły wykształcić się relewantne partie chadeckie, była wewnętrzna spójność subkultur ugrupowań na linii elity–masy członkowskie, wyrażająca się zdolnością elit chadeckich do współpracy i kompromisu bez utraty lojalności oraz poparcia we własnych szeregach. Innymi słowy, musiały mieć one siłę do podejmowania decyzji wiążących własne subkultury, których wewnętrzna jedność zależała od umiejętności liderów chrześcijańsko-demokratycznych do akomodacji (dopasowywania do siebie) rozbieżnych interesów i żądań. W efekcie owe wewnętrzne grupy na płaszczyźnie relacji elity–masy przejawiały niezwykle silną spójność wertykalną i akceptację polityki rządów tworzonych przez przywódców tych nieformalnych struktur. Doskonale potwierdza to – zresztą nie po raz pierwszy wykorzystany w niniejszym podrozdziale – przypadek włoskiej chadecji, która była ugrupowaniem podzielonym wewnątrz na wiele frakcji. Początkowo przypominały one nieformalne stowarzyszenia skupiające bezpośrednio indywidualne jednostki ze względu na podobieństwo poglądów politycznych, doświadczeń, statusu socjoekonomicznego czy pochodzenia geograficznego. Każda z nich wykształciła następnie powszechnie akceptowany model wewnętrznych relacji o charakterze hierarchicznym z liderami mającymi zdolność do wykonywania i egzekwowania decyzji w imieniu własnych frakcji. Z biegiem czasu system ten stawał się coraz bardziej zinstytucjonalizowany, przesądzając jednocześnie o zdolności chadecji do kooperacji z jej rywalami na płaszczyźnie gabinetowej, a tym samym o utrzymaniu wysokiej pozycji na włoskiej scenie politycznej do początku lat dziewięćdziesiątych.²⁹

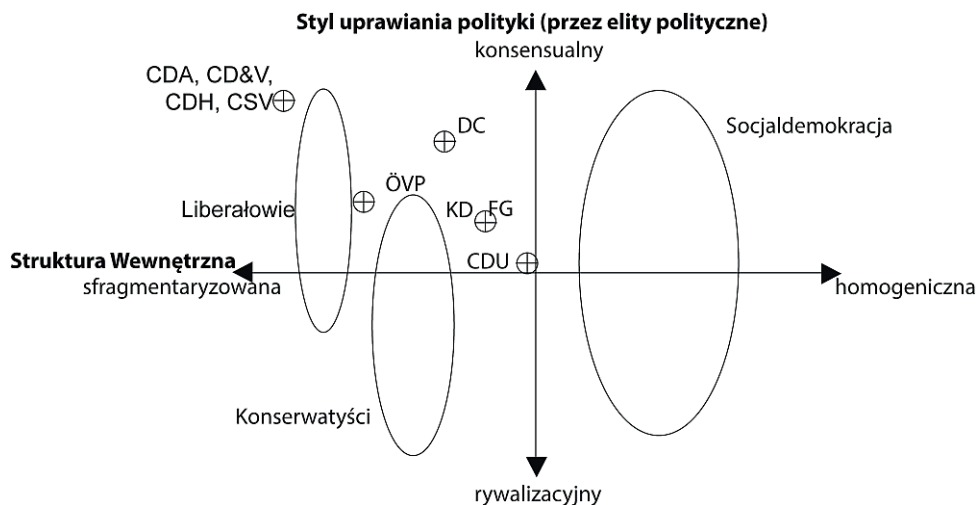
Analogiczny proces – z pewnymi odstępstwami – odnotowano także odnośnie innych klasycznych ugrupowań o orientacji chrześcijańsko-demokratycznej (powstałych w Belgii, Holandii, Austrii, Niemczech, Szwecji, Luksemburgu czy nawet Irlandii). Wszystkie one na początku obecnego stulecia nadal pozostawały bowiem silnie uzależnione od zdolności swoich elit politycznych do utrzymania wertykalnej spójności – zarówno poszczególnych stanowisk, jak i różnobarwnego pluralizmu – przekraczającej podziały socjopolityczne między nimi.

Posłużenie się – zaproponowanym przez A. Lijpharta – modelem demokracji konsocjonalnej w odniesieniu do ugrupowań chadeckich pozwala ukazać nie tylko ich charakterystyczne cechy, lecz także różnice na tle stopniowej zmiany właściwości tych formacji³⁰. Zachodnioeuropejskie ugrupowania chrześcijańsko-

²⁹ Zob. szerzej: D o n o v a n, *Democrazia Cristiana...*, s. 77-81.

³⁰ Zarysowany model heurystyczny – bazujący na koncepcji demokracji konsocjonalnej A. Lijpharta – może być przydatny nie tylko do teoretycznego zrozumienia fenomenu zachodnioeuropejskich partii chrześcijańsko-demokratycznych, lecz także stanowić punkt wyjścia do

demokratyczne – jakkolwiek zaliczane do tego samego typu formacji – różniły się od siebie stopniem zarówno pluralizmu kulturowego wewnątrz partii, jak i konsensualizmu w zachowaniach elit politycznych. Idąc tropem A. Lijpharta, wśród partii chadeckich znalazły się ugrupowania bardziej konsocjonalne od innych podmiotów politycznych, a zatem wpływ powyższych elementów trzeba traktować jako swoiste kontinuum, co obrazuje poniższy rysunek.

Rysunek 2. Zachodnioeuropejskie ugrupowania chadeckie w konsocjonalnej przestrzeni politycznej (na tle innych „rodzin” partii)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Alberti, Leonardi, *Democrazia Cristiana...*, s. 31-39.

Na tle innych ugrupowań warto rozpatrzyć przykład niemieckiej CDU, która funkcjonuje w systemie politycznym nie odpowiadającym modelowi demokracji konsocjonalnej. Z powyższego rysunku wynika, iż ma ona wewnętrzną konstrukcję kulturową bardziej homogeniczną aniżeli inne ugrupowania chadeckie w Europie Zachodniej, co jest częściowo odzwierciedleniem struktury społeczeństwa w Niemczech, które nigdy nie było w takim stopniu sfragmentaryzowane jak

dalszych badań szczegółowych, dotyczących ugrupowań o tym profilu ideologiczno-programowym z innych części Europy, na które zabrakło miejsca w niniejszej pracy. Z drugiej strony, wymaga on – ze względu na pewne niedoskonałości kategorii zaproponowanej przez Lijpharta, wyartykułowane przez niektórych politologów (a w szczególności Matthijsa Boogaarda) – poprawek na użytek prowadzonych analiz. Por. M. Boogaard, *The Uneasy Relationship between Empirical and Normative Types in Consociational Theory*, „Journal of Theoretical Politics” 12(2000), No 4, s. 395-424.

społeczeństwo Belgii czy Holandii. Taki stan rzeczy stanowi także wypadkową doświadczeń historycznych partii (nie funkcjonującej na podstawie sieci organizacji czy frakcji chrześcijańskich) i jej kompozycji klasowej, wykazującej niski udział warstw robotniczych oraz wyraźną nadreprezentację wyższej klasy średniej. W dodatku właściwości strukturalne wiążą się z zachowaniami chadeckich elit politycznych w Niemczech, które – wychodząc *vis à vis* swoich zachodnioeuropejskich odpowiedników – wysuwały w początkowych latach funkcjonowania CDU konkurencyjne żądania, prowadzące do odśrodkowych pęknięć (tj. rywalizacji między elitami) i wzmacniające w późniejszym czasie wewnętrzną homogeniczność ugrupowania. Po wewnętrznej konsolidacji swoich szeregów styl zachowań kierownictwa partyjnego nadal cechował mniej konsensualny stosunek do mniejszości partyjnej, wynikający z uwarunkowań systemowych, tj. wzrastającego znaczenia i hegemonii kanclerza. W rezultacie przejawy opozycji w łonie CDU były stopniowo marginalizowane i neutralizowane, zaś partia ewoluowała technokratycznie w stronę zdepolityzowanej „maszyny” na usługach lidera partyjnego, a faktycznie szefa rządu³¹. W ten sposób można zatem wyjaśnić dlaczego formacja niemiecka wykazuje raczej dośrodkowy kierunek rozwoju i jest mniej podatna na tendencje odśrodkowe, pomimo mniej konsensualnego stylu elit politycznych w porównaniu do innych ugrupowań chadeckich w Europie Zachodniej. CDU musi mieć jednak na uwadze, że nadmierna depolityzacja może ją odsunąć od faktycznych problemów społecznych i w efekcie niemiecka chadecja może podzielić los włoskiej DC³².

Zróznicowany stopień konsocjonalizmu zachodnioeuropejskich ugrupowań o profilu chadeckim rzutuje zarówno na ich zdolność do współpracy zewnętrznej (tj. na arenie krajowej), jak i wzorce zachowań koalicyjnych. Przykładowo, mniej konsensualna CDU była bardziej skora do współpracy z bliższym jej ugrupowaniem centrowym, zaliczanym do *rodziny* partii liberalnych (Wolną Partią Demokratyczną) aniżeli z lewicą socjaldemokratyczną. Z kolei Austriacka Partia Ludowa i irlandzka *Fine Gael* preferowały już kooperację z ugrupowaniami socjaldemokratycznymi, podobnie jak włoska DC, która jednak stosunkowo nierzadko wchodziła także w sojusze z prawicą. Wreszcie najsilniej konsensualne formacje z krajów Beneluksu (Belgii, Holandii, Luksemburga) tworzyły często koalicje za-

³¹ U. Lappenküper, *Between Concentration Movement and People's Party: The Christian Democratic Union in Germany*, w: *Christian Democracy in Europe since...*, s. 25-27; D. Broughton, *The CDU-CSU in Germany: Is There Any Alternative?*, w: *Christian Democracy in Europe. A Comparative...*, s. 107-117; F. Bösch, *Two Crises? Two Consolidations? Christian Democracy in Germany*, w: *Christian Democratic Parties in Europe...*, s. 56-63.

³² Por: P. Cywiński, *Chadecja bez duszy*, „Rzeczpospolita” z 28.12.2011, s. A13.

równy z lewicą, jak i prawicą. Wobec powyższych rozważań prawdziwa wydaje się zatem teza, iż wraz ze wzrostem konsocjonalizmu w partiach chadeckich zwiększa się także ich zdolność do kooperacji w ramach konkurujących biegunów rywalizacji, a zwłaszcza z formacjami lewicy socjaldemokratycznej. Zachodnio-europejskie ugrupowania chadeckie ze względu na ich konsensualne zachowania (zewnątrypartyjne³³) na arenie krajowej można zatem podzielić na: 1. dopuszczające współpracę zarówno z liberalnym centrum, jak i socjaldemokratyczną lewicą (holenderska CDA, belgijska CD&V, luksemburska CSV, a także DC we Włoszech w latach 1943-1994) oraz 2. preferujące współdziałanie jednobiegunowe, występujące w dwóch wariantach – z jedną stroną rywalizacji politycznej wyłącznie (np. irlandzka FG z lewicą, KD w Danii z konserwatywną prawicą) bądź z małym wyjątkami (CDU/CSU i Austriacka Partia Ludowa, które dwukrotnie podjęły współpracę odpowiednio z socjaldemokratami i radykalno-konserwatywną prawicą)³⁴.

3. UGRUPOWANIA CHRZEŚCIJAŃSKO-DEMOKRATYCZNE PAŃSTW UE JAKO FENOMEN *CATCH-ALL* I PARTII CENTRUM

Wyznacznikiem przynależności do *rodziny* partii chrześcijańsko-demokratycznych jest przede wszystkim treść programów i apeli wyborczych, które – choć często różnią się rozłożeniem akcentów – prezentują pewne cechy wspólne. Za najistotniejszą z nich można uznać nie tyle odwołanie do katolickiej nauki społecznej, ile dążenie do stworzenia alternatywy dla rywalizacji opartej na konflikcie klasowym, którego głównymi uczestnikami są partie socjalistyczne (socjaldemokratyczne) oraz – z drugiej strony – konserwatywne i liberalne (tzw. trzecia droga). W swych apelach programowych chrześcijańska demokracja – pomimo przyłgnięcia do niej „łatki” ugrupowań klasy średniej zawsze starała podkreślać swą aklasowość, występując przeciwko polityce, która byłaby jednoznacznie prosocjalna, jak również jednoznacznie prorynkowa, sytuując się, używając sformułowania Keesa van Kersbergena, „między Scyllą kapitalizmu a Charybdą socjalizmu”³⁵. Takie stanowisko wpływa na stosowanie strategii typu *ca-*

³³ W tym ujęciu kilka partii chadeckich występujących na scenie politycznej potraktowano jako jeden podmiot kooperacji (*casusy* Belgii, Holandii).

³⁴ A. Antoszewski, *Partie chadeckie w Europie Zachodniej w latach 1945-1998*, w: *Chrześcijańska demokracja we współczesnym świecie*, s. 66-67; Antoszewski, Herbut, *Socjaldemokracja w Europie Zachodniej...*, s. 165-166.

³⁵ K. van Kersbergen, *The Distinctiveness of Christian Democracy*, w: *Christian Democracy in Europe. A Comparative...*, s. 34.

tch-all, którą po raz pierwszy zaproponowały właśnie – samookreślające się w tym kontekście mianem *partii ludowych* – ugrupowania chadeckie, odwołując się do wyborców ze wszystkich środowisk społecznych i kładąc silniejszy (Skandynawia) lub słabszy (państwa Beneluksu) nacisk na kwestie związane z moralnością. Owa strategia pozwala na skonstruowanie apelu wyborczego przecinającego oś podziału socjoekonomicznego (klasowego), pomimo bezpośrednich związków chrześcijańskiej demokracji z prawicą³⁶ (szczególnie tam, gdzie nie istnieje silna formacja konserwatywna) i ulokowania jej w wymiarze wyznaniowym (rysunek 3).

Rysunek 3. Rozmieszczenie chadeków, socjaldemokratów i liberałów na skali lewica–prawica oraz w świetle wymiaru wyznaniowa–świecka

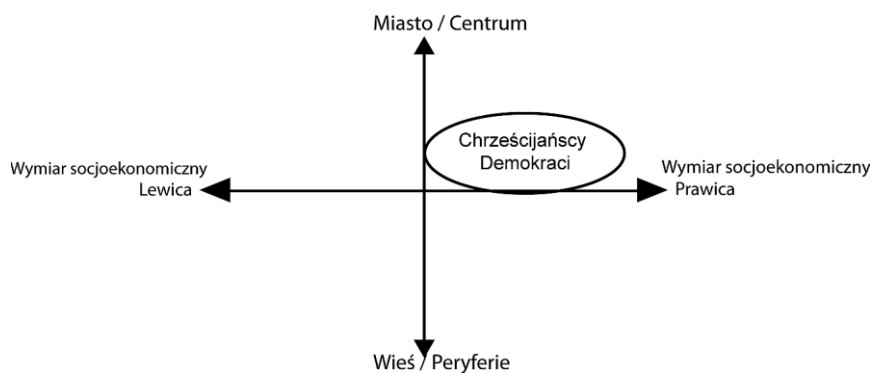
Źródło: W. Sokół, *Klasyfikacja partii*, w: *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2005, s. 44.

Oznacza to, że apel partii chadeckich jest umiarkowany, a postulaty programowe umieszczają je blisko centrum ideologicznego systemu partyjnego, w ramach którego działają³⁷. Potwierdza to także położenie chrześcijańskiej demokracji na skali lewica–prawica (w wymiarze socjoekonomicznym) w świetle innych dychotomii socjopolitycznych: miasto–wieś i centrum–peryferie. Jak wskazuje poniższy rysunek, partie chadeckie – pomimo wyraźnie miejskiego charakteru – mogą niekiedy aspirować do reprezentowania interesów ludności wiejskiej, co

³⁶ Partie chrześcijańsko-demokratyczne najczęściej zaliczane są do tzw. postępowej prawicy ze względu na centrolewicowe poglądy w sferze socjoekonomicznej i liberalno-konserwatywne wartości w wymiarze aksjologicznym.

³⁷ van Kersbergen, *The Distinctiveness...*, s. 31-35; Sokół, *Klasyfikacja partii*, s. 224.

wynika z ich *prorolniczej* orientacji programowej. Wiele ugrupowań agrarnych, chcąc rozszerzyć bazę poparcia społecznego i zwiększyć swoje wpływy na scenie politycznej, przechodzi także na pozycję chrześcijańsko-demokratyczną (np. Polskie Stronnictwo Ludowe, rumuńska PNȚCD). Z kolei na planie centrum–peryferie partie chadeckie z reguły reprezentują tendencje centralizacyjne, jakkolwiek wyłoniły się także chadeckie ugrupowania regionalne (np. niemiecka CSU, Demokratyczna Unia Katalonii, włoska Demokratyczna Unia na rzecz Europy – Ludowcy na rzecz Południa) bądź etniczne (np. Południowotyrolska Partia Ludowa, słowacka Partia Węgierskiej Koalicji). Jak twierdzi Anton Pelinka, w wymiarze materializm–postmaterializm formacje chadeckie sytuują się podobnie, gdzieś „między tradycyjnie materialistyczną socjaldemokracją a swoiście postmaterialistycznymi partiami ekologicznymi”³⁸. Poza owymi wymiarami, traktowane są z reguły jako ugrupowania antykomunistyczne i proeuropejskie³⁹. Powyższe okoliczności mają szczególnie istotne znaczenie dla potencjału koalicyjnego partii chadeckich.

Rysunek 4. Usytuowanie europejskich partii chrześcijańskich demokratycznych na planie lewica–prawica oraz w świetle wymiarów miasto–wieś i centrum–peryferie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: P e l i n k a, *European Christian Democracy...*, s. 200-206.

³⁸ P e l i n k a, *European Christian Democracy...*, s. 194.

³⁹ W ostatnim czasie pojawiają się w tym kontekście wyjątki. Przykładowo, po rozpadzie Związku Radzieckiego w 1991 r. znacznie osłabły nastroje antykomunistyczne w zachodnioeuropejskich partiach chadeckich (niemiecka CDU, włoscy chrześcijańscy demokraci). Zaobserwować można również zjawisko *radykałnej chadecji* (wykazującej eurorealistyczne podejście do procesu integracji bądź umiarkowany eurosceptycyzm), które występuje zarówno w Europie Zachodniej (np. holenderska CU, austriacka CPÖ), jak i w Europie Środkowo-Wschodniej, gdzie jeszcze wyraźniej eksponuje się kwestie narodowe (Liga Polskich Rodzin, rumuńska PNDC). Relatywnie negatywny stosunek do UE widoczny jest także w niektórych środkowo-europejskich partiach o klasycznie chadeckim charakterze (np. Estońscy Chrześcijańscy Demokraci, łotewska KDS).

Nie zmienia to faktu, iż programy partii chrześcijańsko-demokratycznych oraz platformy wyborcze, a także promowana na ich podstawie polityka konstruowane są w oparciu o takie wartości, jak: transcendentna godność osoby ludzkiej, solidaryzm, rola rodziny czy sprzeciw wobec aborcji, rozwodów, eutanazji i związków partnerskich. Z drugiej strony silnie akcentowana jest sfera socjalna (np. ochrona praw pracowniczych, aktywna polityka socjalna). Z nimi też chadecja kojarzona jest do tej pory najczęściej. Nie zawsze znajdowało to (i nadal znajduje) wyraz w kampaniach wyborczych czy też aktywności na płaszczyźnie parlamentarno-gabinetowej. Trafne wydają się twierdzenia Petera Maira, czy Andrzeja Antoszewskiego, którzy podkreślają, że współcześnie trudno spodziewać się, aby partia chrześcijańsko-demokratyczna czyniła z polityki aborcyjnej, liberalizacji rozwodów czy nauki religii w szkołach główny temat swojej kampanii wyborczej⁴⁰. Tendencja ta przenosi się jednak na płaszczyznę parlamentarną i rządową, co wiąże się – zwłaszcza w państwach, gdzie chadecja stanowi poważną siłę polityczną (Niemcy, Austria, Belgia, Luksemburg, a w przeszłości także Włochy) – ze strategicznym celem tych podmiotów, to jest z utrzymaniem władzy w państwie. Za przykłady zachowań potwierdzających owy trend można wskazać chociażby podpisanie ustaw niezgodnych z etyką chrześcijańską przez Austriacką Partię Ludową (ustawa o rejestrowanym partnerstwie z 2009 r.), czy włoską DC (*ustawa o ochronie macierzyństwa i dobrowolnym przerywaniu ciąży* z 1978 r.) oraz ciche przyzwolenie belgijskiej CD&V i luksemburskiej CSV na wprowadzanie przez ich koalicjantów – wspólnie z opozycją – praw sprzecznych z wartościami chrześcijańskimi (odpowiednio ustawa legalizująca aborcję z 1990 r. i ustawa o eutanazji z 2008 r.)⁴¹.

Powyższe działania partii chadeckich na arenie krajowej pokazują istnienie naturalnej sprzeczności między formułą partii *catch-all* a chrześcijańsko-demokratyczną tożsamością ideologiczno-programową. Słusznie można bowiem mniemać, że chrześcijańska, (a w zasadzie katolicka) etykietka partii wyklucza zdolność do wyrażania oraz reprezentowania interesów bezwyznaniowej części społeczeństwa (a także zachowania sprzeczne z nauczaniem Kościoła). Z drugiej strony, przykładowo w państwach zachodnioeuropejskich, gdzie od 30 do 40% populacji stanowią zadeklarowani członkowie Kościoła katolickiego, ugrupowanie próbujące zmobilizować wyłącznie katolików nie mogło by liczyć na zdobycie większości parlamentarnej. Europejska chadecja, chcąc zatem przewyciężyć

⁴⁰ P. Mair, *Party System Change, Approaches and Interpretations*, Oxford 1997, s. 21; Antoszewski, *Partie chadeckie...*, s. 57.

⁴¹ V. Palko, *Pod złą gwiazdą chrześcijańskiej demokracji*, „Frona” 2011, nr 58, s. 120-129, 134-137.

ową barierę i przetrwać na krajowych scenach politycznych, stanęła przed dylematem przeobrażenia się w siłę atrakcyjną także dla bezwyznaniowych wyborców lub członków innych wyznań chrześcijańskich, kosztem jednak spadku poparcia elektoratu katolickiego. Ten trudny wybór był jakkolwiek istotny w kontekście uwarunkowań społeczno-politycznych na przełomie lat 60. i 70., kiedy to stałe znaczenie religii jako czynnika wyborczej mobilizacji zostało osłabione tendencjami sekularyzacyjnymi w Europie. Konsekwencją owego dylematu – w perspektywie występujących wówczas przesłanek socjopolitycznych – okazała się formuła *catch-all*, która nie musiała oznaczać spadku poparcia środowisk katolickich dla partii chadeckich. K. van Kersbergen, analizując religię jako element politycznego apelu, wskazuje na pozytywny aspekt obrania takiej strategii, zwracając uwagę na duże zdolności mobilizacyjne europejskich ugrupowań chrześcijańsko-demokratycznych, wynikające z inspirowanej religijnie ideologii politycznej. Mówiąc ściślej, ze względu właśnie na posiadanie przez chrześcijańską demokrację *katalizatora* politycznej artykulacji w postaci religii, uniknęła ona negatywnych następstw powyższego dylematu. W przeciwieństwie na przykład do partii socjaldemokratycznych, o masowym poparciu dla ugrupowań chadeckich nie decydował bowiem apel do określonej klasy społecznej jako głównej podstawy artykułowania interesów (w przypadku umiarkowanej lewicy do robotników), lecz odwołanie się do czynnika religijnego, przecinającego klasowy podział socjopolityczny. Tym samym związek z daną grupą społeczną (zawodową lub wyznaniową) – tak zagrażający europejskiej socjaldemokracji – okazał się korzystny dla chadecji, która zaczęła marginalizować ideologiczne znaczenie czynnika socjoekonomicznego w celu promowania idei ogólnego kompromisu i pojednania, zgodnego z duchem chrześcijaństwa. Uwypuklając swój aklasowy charakter, nadal odwołuje się ona do katolickości w programach politycznych, niekiedy jednak umiejętnie pomijając ten element na arenie wyborczej czy parlamentarno-gabinetowej, co jest efektem kalkulacji politycznych. W tym sensie inspirowaną religijnie tożsamość partii chadeckich państw UE należy uznać za zgodną z „zago-spodarowaną” przez nie formułą *catch-all*⁴².

Niemniej jednak, wskazać można dystynkcje ideologiczno-programowe, odróżniające chadecję od innych ugrupowań, takie jak umiarkowany interwencjonizm państwowy (ograniczony zasadą pomocniczości), inspirowana katolicką nauką społeczną polityka dobrobytu (tzw. chrześcijańska demokratyzacja kapitalizmu) oraz dostosowywanie swojej tożsamości do wzorców współpracy na arenie krajowej i ponadnarodowej z siłami politycznymi dążącymi do kompromisu

⁴² van Kersbergen, *The Distinctiveness...*, s. 38-39.

w kwestiach ekonomicznych, kulturowych. Powyższe cechy, a zwłaszcza ostatnia z nich, wskazują na labilność ideologiczną partii chrześcijańsko-demokratycznych. Jako ugrupowania ulokowane w centrum systemu partyjnego, preferują odwołanie się do wartości liberalnych, konserwatywnych i socjaldemokratycznych, tworząc na tej bazie swoistą *mieszanię* idei, która pozostaje w fazie ruchomej, co umożliwi rewizję programów politycznych oraz adaptowanie ich do zmieniających się warunków życia politycznego (otoczenia), zarówno na arenie krajowej, jak i transnarodowej⁴³. Z konserwatystami łączy chadecję – poza klasycznymi wartościami, takimi jak niezbywalne prawo własności prywatnej czy niechęć do komunizmu – przede wszystkim opowiedzenie się za tradycyjnym ładem społecznym, opartym na wartościach chrześcijańskich, rygoryzmem obyczajowym, silnym i sprawnym państwem oraz umiarkowaną polityką prorynkową. W rezultacie granica ideologiczno-programowa między tymi ugrupowaniami jest trudna do oddzielenia⁴⁴. Prowadzi to do sytuacji występowania silnych partii chadeckich tam, gdzie nie funkcjonują formacje konserwatywne, bądź pełnią marginalną rolę (i odwrotnie)⁴⁵. W tym kontekście można zauważyć także inny ciekawy mechanizm, to jest przesuwanie się ugrupowań chadeckich w stronę tożsamości konserwatywnej dla pozyskania dodatkowego, tradycyjnie prawicowego, elektoratu i przeciwnie – konserwatystów w kierunku centrowego, chrześcijańsko-demokratycznego charakteru, co często podyktowane jest wchłonięciem mniejszych podmiotów o tym profilu lub/i potrzebą zwiększenia swojego znaczenia na płaszczyźnie transnarodowej (a ściślej w PE). Pierwszy wariant wybrały w Europie Zachodniej przykładowo Austriacka Partia Ludowa czy niemiecka CDU, które po pewnym czasie swojego funkcjonowania same zaczęły się określać mianem „formacji demokratycznych i konserwatywnych”⁴⁶; z pewnym odstępstwami tendencja ta występuje także w należących do UE państwach postkomunistycznych (węgierska KDNP, słowacka KDH). Natomiast drugi kierunek zmian cechował takie ugrupowania zachodnioeuropejskie, jak hiszpańska PP czy grecka ND, a w demokracjach środkowo-wschodniej części UE – litewski Związek Ojczyzny, węgierski Związek Młodych Demokratów-Węgierska Unia Obywatelska (*Fiatal Demokraták Szövetsége-Magyar Polgári Szövetség* – FIDESZ-MPSZ) oraz bułgarski SDS. Warto dodać jednak, że przy pierwszej

⁴³ Tenże, *Social Capitalism. A Study of Christian Democracy and the Welfare State*, London–New York 1995, s. 50-51.

⁴⁴ To, co odróżnia partie chadeckie, to pozytywny stosunek do interwencji państwa w gospodarkę, silnie akcentowany solidaryzm społeczny i tolerancja dla innych wyznań.

⁴⁵ van Kersbergen, *The Distinctiveness...*, s. 33; Antoszewski, *Partie i systemy...*, s. 120-129, 156.

⁴⁶ Pelinka, *European Christian Democracy...*, s. 205.

prawidłowości ideologiczny *środek ciężkości* został położony na idee chrześcijańsko-demokratyczne, zaś w drugiej – na wartości konserwatywne. Tym samym, mając na uwadze różne rozłożenie tych akcentów, możemy mówić odpowiednio o partiach konserwatywno-chadeckich i chadecko-konserwatywnych. Dodatkowo ugrupowania zaliczane wyżej do pierwszej kategorii silnie akcentują swoją orientację prosocjalną, co wynika z chrześcijańsko-demokratycznej filozofii solidaryzmu (przypominającej w pewnym stopniu socjaldemokratyczny kolektywizm), zakładającej istnienie wspólnoty, która ma wspierać i uzupełniać jednostkę (*osobę ludzką*), a nie odwrotnie⁴⁷. W tym aspekcie zaproponowano określenie tych formacji mianem *socjalkonserwatywnej chadecji*. Co ciekawe, związek sił chrześcijańsko-demokratycznych z konserwatyżmem uwarunkowany jest także – zwłaszcza tam, gdzie od dawna nie funkcjonują one jako samodzielne podmioty – poprzez liberalizm (zwłaszcza aksjologiczny, pozwalający chadekom na zniwelowanie konserwatywnego fundamentalizmu w sferze kulturowej)⁴⁸, który przynosi jeszcze ciekawsze konsekwencje organizacyjno-programowe. Przykładowo, we Francji chrześcijańscy demokraci skupieni w MRP, a później Centrum Demokratów Społecznych (*Centre des Démocrates Sociaux* – CDS), zanim zostali wchłonięci przez ugrupowanie gaullistowskie – konserwatywną Unię na rzecz Ruchu Ludowego (*Union pour un Mouvement Populaire* – UMP), tworzyli wspólnie z siłami centro-liberalnymi Unię na rzecz Demokracji Francuskiej (*Union pour la Démocratie Française* – UDF). Po ukonstytuowaniu się UMP stali się trzecią co do wielkości frakcją wewnętrzną (po konserwatystach i liberałach), podzieloną jednak na dwie grupy (klasycznych chadeków i bardziej konserwatywnych członków Partii Chrześcijańsko-Demokratycznej). Ze względu na swoją *multitożsamościowość* UMP należałoby zatem uznać za ugrupowanie liberalno-konserwatywne, nie wyrzekające się jednak zabarwienia chrześcijańsko-demokratycznego. Podobne spostrzeżenia można odnieść do polskiej Platformy Obywatelskiej czy słowackiej SDKÚ-DS, która jednak wyłoniła się w wyniku przesunięcia z pozycji konserwatywno-chadeckiej w stronę liberalizmu, zarówno kulturowego, jak i socjoekonomicznego. Dla tych partii liberalno-konserwatywnych o zabarwieniu chadeckim zasadne jest posłużenie się kategorią *partii jako*

⁴⁷ Fogarty, *Christian Democracy...*, s. 17-18.

⁴⁸ Do partii liberalnych chrześcijańską demokrację upodabnia przywiązanie do wolności jednostki (jakkolwiek nie w znaczeniu socjoekonomicznym, lecz szerszym, bo personalistycznym, tj. jako niezbędnego i oczywistego aspektu, nierozzerwalnie związanego z tożsamością człowieka), gospodarki wolnorynkowej (jednakże z ograniczonym interwencjonizmem państwowym) oraz – w niektórych przypadkach – odejście od fundamentalizmu aksjologicznego.

konfederacji idei – konserwatyźmu, liberalizmu i chrześcijańskiej demokracji⁴⁹. Posługując się wyżej wymienionymi kryteriami, postanowiono potraktować dwie osobne *rodziny* partii politycznych państw UE (chadecką i konserwatywną) – złączone jednakże wspólną wartością – jako jedną stronę rywalizacji politycznej, wykluczając jednak z tego zabiegu *radykałną chadecję* oraz klasyczne formacje konserwatywne. W tabeli 3 wymieniono podmioty reprezentujące tak skonstruowany biegun konserwatywno-chadecki.

Uniwersalizmu ideologii chrześcijańsko-demokratycznej i ciągłej atrakcyjności funkcjonujących na tej podstawie partii dowodzi fakt, że coraz mniej widoczny jest w państwach UE związek między strukturą wyznaniową a występowaniem silnych partii chadeckich (konserwatywno-chadeckich). Warunkiem ich rozwoju bowiem nie musi być – jak w przypadku pierwszych powojennych ugrupowań o tym profilu – tylko silna pozycja Kościoła katolickiego (Austria, Belgia, Włochy), czy względna równowaga katolicyźmu z protestantyzmem (Niemcy, Holandia), lecz także przewaga wyznania prawosławnego (Bułgaria, Grecja), protestanckiego (państwa skandynawskie, Łotwa) czy nawet dominacja ateizmu (Czechy).

Tabela 3. Partie reprezentujące biegun konserwatywno-chadecki w państwach UE

Podrodzina partii	Partie Polityczne (nazwa lub/i skrót, rok powstania)
1	2
Klasyczna chadecja	belgijskie CD&V i CDH – 1972; czeska KDU-ČSL – 1919; duńska KD – 1970; irlandzka FG – 1933; łotewska KDS – 1991; luksemburska CSV – 1944; holenderski CDA – 1980; szwedzka KD – 1964
Konserwatywno-chadecka („sojalkonserwatywni” chadecy)	Austriacka Partia Ludowa – 1945; Fińscy Chrześcijańscy Demokraci (<i>Suomen Kristillisdemokraatit</i> – SKD) – 1958; niemiecka CDU – 1945; węgierska KDNP – 1943; włoska Unia Centrum (<i>Unione di Centro</i> – UDC) – 2008; maltańska PN – 1926; słowacka KDH – 1990; Słoweńska Partia Ludowa – 1892; Nowa Słowenia – Chrześcijańska Partia Ludowa – 2000
Chadecko-konserwatywna	Bułgarskie SDS i Partia Demokratyczna (<i>Demokrateska Partija</i> – DP) – 1996; estońska EDK – 1990; grecka ND – 1974; węgierski FIDESZ-MPSZ – 1988; litewska TS-LKD – 1993; hiszpańska PP – 1989
Liberalno-konserwatywna o zabarwieniu chrześcijańsko-demokratycznym	Zgromadzenie Demokratyczne (<i>Dimokratikos Synagermos</i> – DISY) – 1976; francuska UMP – 2002; włoski Lud Wolności (<i>Il Popolo della Libertà</i> – PDL) – 2009; Platforma Obywatelska RP – 2001; Słowacka Unia Demokratyczna i Chrześcijańska – Partia Demokratyczna – 2000

⁴⁹ Ł. Jakubiak, *System partyjny Francji*, w: *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, red. B. Kosowska-Gąstoł, Kraków 2010, s. 128-134; Antoszewski, *Partie i systemy...*, s. 150-151.

1	2
Chadecko-agrarna	bułgarska Agrarna Partia Ludowa (<i>Zemedelski Naroden Sajuz – ZNS</i>) – 1996; Polskie Stronnictwo Ludowe – 1931; portugalskie Centrum Demokratyczno-Społeczne – Partia Ludowa (<i>Centrum Democratico e Social – Partido Popular – CDS-PP</i>) – 1974; rumuńska PNȚCD – 1989
Etniczna (regionalna) o orientacji chadeckiej	niemiecka CSU – 1946; włoska Demokratyczna Unia na rzecz Europy– Ludowcy na rzecz Południa (<i>Unione Democratici per l'Europa – Popolari per il Sud – UDEUR</i>) – 1999; Południowotyrolska Partia Ludowa (<i>Südtiroler Volkspartei – SVP</i>) – 1945; Partia Węgierskiej Koalicji (<i>Strana Madarskiej Koalicje – SMK</i>) – 1998; Demokratyczna Unia Katalonii (<i>Unió Democràtica de Catalunya – UDC</i>) – 1931

Źródło: Opracowanie własne.

Ponadto, wspólną cechą wymienionych w powyższej tabeli ugrupowań reprezentujących biegun konserwatywno-chadecki jest ich stosunkowo młody wiek. Z wyjątkiem Czech, Hiszpanii, Malty i Irlandii, żadne z nich nie zostało założone pod obecną nazwą w okresie międzywojennym, a znaczna ich część powstała już w drugiej połowie XX wieku (w Europie Środkowej i Wschodniej nawet pod koniec ubiegłego stulecia). Ma to wpływ na ich usytuowanie w przestrzeni politycznej, rodzaj stosowanych strategii i zmiany formuły organizacyjnej. O ile przedwojenne ugrupowania wyznaniowe i nawiązujące do ich działalności tuż po 1945 r. chrześcijańsko-demokratyczne podmioty partyjne powstały jako formacje masowej integracji katolickiego elektoratu, mobilizując go do walki z antyklerykalnymi ugrupowaniami socjalistycznymi, a niekiedy przeciwko prawicowym siłom protestanckim (Holandia i częściowo Niemcy), o tyle – poczynając od lat 50. – chadecja przyjmuje formę partii profesjonalno-wyborczej, określanej także przez A. Pelinkę mianem „partii *catch-all* centroprawicy”⁵⁰. Proces ten dotknął zarówno ugrupowania duże, jak i małe, a więc mogące organizować wokół siebie koalicje lub jedynie być ich uczestnikiem jako młodszy partner. Dodatkowo pierwsza grupa formacji, poprzez formalne i nieformalne strategie kooperacyjne, przeistoczyła się w dużej ilości przypadków w partie kartelowe (np. niemiecka CDU/CSU, Austriacka Partia Ludowa, belgijska CD&V, holenderska CDA, a w Europie Środkowo-Wschodniej – Platforma Obywatelska, słowacka SDKÚ-DS), gwarantując sobie – często niezależnie od wyników wyborów – permanentny wpływ na władzę w państwie. W ten sposób można także tłumaczyć rewizję programów tradycyjnych ugrupowań chadeckich oraz chrześcijańską demokracyzację formacji konserwatywnych. Model partii chadeckich (konserwatywno-chadeckich) o charakterze kartelowym ukształtował się zwłaszcza w ramach demokracji

⁵⁰ Pelinka, *European Christian Democracy...*, s. 206.

konsensualnej, z proporcjonalnym systemem wyborczym i zaawansowaną fragmentaryzacją społeczną, gdzie rządzący *establishment* w praktyce politycznej (a nie retoryce) koncentruje się w centrum osi lewica–prawica⁵¹. Ze zdolnością do kooperacji bieguną konserwatywno-chadecką na krajowych scenach politycznych bezpośrednio wiąże się jeszcze deradykalizacja żądań politycznych, wynikająca z nawiązania do katolicyzmu politycznego jako podstawy programowej. Tym samym jego reprezentanci (co zostało już wcześniej powiedziane) biorą udział w większości gabinetów koalicyjnych w państwach UE, zawiązując sojusze tak z partiami podkreślającymi swoją tożsamość jako prawicową, jak i partiami lewicowymi⁵².

BIBLIOGRAFIA

- Alberti P., Leonardi R.: *The Consociational Construction of Christian Democracy*, w: *Christian Democratic Parties in Europe since the End of the Cold War*, ed. S. Van Hecke, E. Gerard, Leuven 2004.
- Antoszewski A., Herbut R.: *Socjaldemokracja w Europie Zachodniej. Studium porównawcze*, Wrocław 1995.
- Antoszewski A.: *Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków*, Toruń 2009.
- Boogards M.: *The Uneasy Relationship between Empirical and Normative Types in Consociational Theory*, „*Journal of Theoretical Politics*” (12)2000, No 4.
- Bugajski J.: *Political Parties of Eastern Europe. A Guide to Politics in the Post-Communist Era*, New York 2002.
- Cywiński P.: *Chadecja bez duszy*, „*Rzeczpospolita*” z 28.12.2011, s. A13.
- Fogarty M.P.: *Christian Democracy in Western Europe, 1820-1953*, London 1957.
- Gallagher M., Laver M., Mair P.: *Representative Government in Modern Europe*, Columbus 2010.
- Glanz S.: *The Economic Platforms of the Re-formed Political Parties in 1956*, w: *The 1956 Hungarian Revolution. Hungarian and Canadian Perspectives*, ed. Ch. Adam, T. Egervari, L. Laczko, J. Young, Ottawa 2010.
- Hanley D.: *Introduction: Christian Democracy as a Political Phenomenon*, w: *Christian Democracy in Europe. A Comparative Perspective*, ed. D. Hanley, New York 1996.
- Jakubiak Ł.: *System partyjny Francji*, w: *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, red. B. Kosowska-Gąstoł, Kraków 2010.
- Katz R.S., Mair P.: *Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of The Cartel Party*, „*Party Politics*” 1(1995), No 1.

⁵¹ R.S. Katz, P. Mair, *Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of The Cartel Party*, „*Party Politics*” 1(1995), No 1, s. 5-28.

⁵² W praktyce wykształciły się cztery formuły międzybiegunowej współpracy politycznej na arenie rządowej, tj. koalicje partii chadeckich (konserwatywno-chadeckich) z: 1. partiami liberalnymi lub centrowymi; 2. ugrupowaniami socjaldemokratycznymi; 3. zarówno formacjami socjaldemokratycznymi, jak i liberalnymi (centrowymi); 4. klasycznych konserwatystów lub/i liberałów (centrystów).

- Kersbergen K. van: The Distinctiveness of Christian Democracy, w: *Christian Democracy in Europe. A Comparative Perspective*, ed. D. Hanley, New York 1996.
- Konarski W.: System konstytucyjny Irlandii, Warszawa 2005.
- Koole R.A.: The Societal Position of Christian Democracy in the Netherlands, w: *Christian Democracy in the European Union (1945/1995)*, ed. E. Lamberts, Leuven 1997.
- Kozera M.: Europejskie „rodziny” partii w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 r., w: *Wybory do Parlamentu Europejskiego. Prawne, polityczne i społeczne aspekty wyborów*, red. A. Sokala, B. Michalak, A. Frydrych, R. Zych, Toruń 2010.
- Lane J., Ersson S.: Politics and Society in Western Europe, London 1994.
- Lijphart A.: Democracy in Plural Societies. A Comparative Exploration, New Haven 1979.
- Lijphart A.: Demokracja w społeczeństwach sfragmentaryzowanych, w: *Elity, demokracja, wybory*, wybór i oprac. J. Szczupaczyński, red. A. Raciborska, Warszawa 1993.
- Lipset S.M., Rokkan S.: Osie podziałów, systemy partyjne oraz afiliacje wyborców, w: *Władza i społeczeństwo, antologia tekstów z zakresu socjologii polityki*, wybór i oprac. J. Szczupaczyński, Warszawa 1995.
- Mayeur J.: Des partis catholiques à la démocratie chrétienne : XIXe-XXe siècles, Paris 1980.
- Olszewski E.: Doktryna i ruch polityczny chrześcijańskiej demokracji, w: *Chrześcijańska demokracja we współczesnym świecie*, red. K. Krzywicka, E. Olszewski, Lublin 1999.
- Pulzer P.: Nationalism and Internationalism in European Christian Democracy, w: *Christian Democracy in Europe since 1945*, vol.II, ed. M. Gehler, W. Kaiser, London–New York 2006.
- Sartori G.: Parties and Party Systems. A Framework for Analysis, Cambridge 1976.
- Świeca J.: Współczesne demokracje. Analiza instytucjonalna, „De Doctrina Europea. Rocznik Instytutu Europeistyki Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu” 5(2008).
- Zarycki T.: Podział postkomunistyczny czy postkolonialny. O naturze polskich „podziałów historycznych”, „Tygodnik Idei Europa” 2005, nr 28(67).

THE CHARACTERISTIC FEATURES OF CHRISTIAN DEMOCRATIC PARTIES IN THE MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION

Summary

Christian Democracy has been very influential political force in postwar Western Europe. Christian Democratic parties (developing into the people's party) largely shaped the postwar consensus of democratic governance, anti-communism and a moderately interventionist welfare state. They also played a leading role in the creation of European Economic Community and – since the end of Cold War – its subsequent enlargement and transformation into the current European Union. Christian Democracy is fundamental for understanding postwar and post-Cold War European history and politics. This article presents specificity of Christian Democratic parties in the countries of the European Union and highlights some of the particularities and universalities of European Christian Democracy from a comparative and transnational perspectives. Authors (political scientists) examine the phenomenon of European Christian Democratic parties with respect to such issues as genesis of political parties, consociational democracy, 'catch-all' party model and the concept of a political center.

Słowa kluczowe: Chrześcijańska Demokracja, Unia Europejska, System Partyjny, Partie Polityczne.

Key words: Christian Democracy, European Union, Party System, Political Parties.